

Landskap: *Småland* Upptecknat av: *Fabian Karlsson*
 Härad: *Konga* Adress: *Boaryd, Väckelsång*
 Socken: *Väckelsång* Berättat av: *Äldringar i Boaryds by*
 Uppteckningsår: *1929—1937* Född år i

Uppteckningen rör <i>Äldre havresorter.</i>	s.	1.
<i>Havrejorden.</i>	"	2.
<i>Vårarbetet samt seder</i>		
<i>och märken därvid.</i>	"	3.
<i>Lkörde arbetet.</i>	"	6.
<i>Sådens inkörning.</i>	"	10.
<i>Tröskningen och</i>		
<i>sådens rengöring.</i>	"	11.
<i>Lysed på logen.</i>	"	14.

ber.

Skriv endast på denna sida!

*4 teckningar
15 sid.*

I Boaryds by, Väckelsångs socken, har man i äldre tider odlat en havresort kallad "spethavre". Denna havresort har varit den vanligaste i hela socknen. Spethavren var lång och slak på halmen, på "klaki joi" (bördig jord) ville den därför gärna "lägga sej" (bliva liggsäd). Kornfärgen var gulvit. Kornen voro långsträckt, "spetia", och på agnen voro långa boord. Spethavren "rävkade bra" och blev "moe travaris", men den var lätt på kornen.

Den var ej vidare frostöm, den "sto sej bra mot kollen", därför har man nog odlat den så allmänt.

En annan gammal havresort, som odlats i trakten, kallades "kornhavre" eller "korthavre". Denna havresort var kort på sträet, varför det blev litet halm efter den. Kornen voro korta, "tremna" (trinda), och gula till färgen. Kornhavren var ej så bra som spethavren, men kornen voro långa, den var

"Byria å Lyngde bra i skäppan". Den mogna de tidigt
betydligt tidigare än spelhavren, varför den sällan frös.

Dessa gamla havresorter utbrängdes helt och hållet
på 1890-talet av Probstskierhavre, som då odlades allmänt.
 Numera finns det ingen som sår gammaldags havre.
 Den siste i trakten, som använt äldre havresorter,
 säger ha varit Carl August Johansson, Predakult.

I äldre tider tog man vanligen "säasä" (utråde)
 av egen odling. Någon gång kunde det hända, att
 man bytte utråde med grannar.

Innan man började med mossodlingar, var det
 ganska litet havre man använde. Korn och råg
 varo de sädesslag man mest odlade. Kornet var det
 förnämligaste sädeslaget, det användes både till bröd
 och svinfoder. Havremjöl till bröd har endast brukats
 i fattigare folks nödbröd. Även i de små torparelyckorna
 var kornet den säd, som man mest brukade så.

4971

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3.

På 1840- och 1850-talen odlade man de första mossarna. Man började då bränna och "haska mäs". De första mossodlingarna blevo mycket hävade, ty man trodde ej att det kunde växa säd på "mäsajoä", där man fått en bit färdig, dikades den omkring, så en gammal mossodling såg rätt oregelbundet med sina smårutor och diken åt olika håll. Först efter mossarnas uppodling blev det riktig fart med odlingen av havre.

Innan vårarbetet började skulle "såkakan" ätas upp. Både folk och dragare skulle ha en bit med av den. Såkakan var den brödkakan, som tegas i "julaköjen" på julbordet över julen och sedan varit nergrävd i "sääbingen", i uträdet. Första arbetet på våren var att "resta äpp. joen" med "aue" eller "ärjekroken" (träärder). Sedan "loarade" eller "snäijslade" man (körde på sned, diagonalt) så att jorden

4971

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4.

skulle "lättas äpp redit". Till sist "slätades" jorden med "leakarven", och så var det "sauräije" (redo att så). När gödseln kördes ut, borde man ej skrapa för hård i gödselstaden, utan i stället lämna lite gödsel kvar, annars kunde man få skrapa sådesbingarna framåt "Oclarmässe". D. v. s. att såden tog slut innan man fick "nye" framåt Rosten. När jorden blivit "hyad" (kiltorkad i ytan) var det lämpligt att så. Gott "sauvää" (sävåder) var när det "va mæe må glyfå ute" (bl. a. de svarta och röda dyngbillarna), och så skulle jorden vara "nådrasen" (överdragen med spindelväv). Vid sådden följdes alltid den gamla veckofalsräkningen. "Teketale" gick in den 6 april då "trekne vecke" började, och sedan räknade man baklänges framåt: "kollte veke", "ellte veke" o. s. v. Räkningen av veckorna i "sauvådrætlingen" har följts fram på 1900-talet.

Flavren såddes från "Linne veke to sjunde veke."

Fjätte vecken var "Lortveckan", då borde man ej så, ty då frodades ogräset i det sådda.

Fluru tjockt man borde så flavren, hade man spären i jorden av kårkarl och dragare som märke. Det skulle ligga tolv havrekorn i ett mans fjät, och sex i en otaklöv. Vid sådden indelades jorden i "fjärjar", man drog upp små järar med en "fjärjekrok" (liten hacka på långt skaft).

Mellan dessa märken skulle man så. Påkade man så en "mesta", d. v. s. ej så ihop fjärjarna så att det blev barfläck när såden vätte upp, då fick man naturligtvis "böta", så i såd där. Detta kallades en "spekegädda", ty man fick "speka ut" såden med hacka. Flavren myllade man ner med leahaven. När "såsåen" legat i jorden några dagar och blivit likt "aulad" (brodden börjat synas på kornen).

4971

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

6.

Då skulle "akken" (åkeren) "vanäläggas". Man harvade då om den besädda åkeren. När åkeren blivit omharvad sista gången, skulle stenarna "stinkas". Då skottades alla stenar fria från jord och sopades rena från såd och jord. Detta var ett arbete för "dåka" (flickor) och "hera" (småpojkar). Då var den sädde åkeren färdig att "kubbas". Man körde över den med en träväld, "kubben", och värarbetet var slut på den åkeren.

Man fick nu "litba ätte" hur säden "löp äpp", om "säs säen" varit "färia" (grobar). Trodde den bra, då "löp den redit", blev den tjock, då "löp den i bända äuna".

Länge tillbaka i tiden skars all säd med handskära. Skärar fanns av olika slag. En äldre typ hade skaftet eller handtaget försedt med ett stöd för handloven. Kornet skars av med skära ända fram på 1890-talet. När kornet var mycket

mogest sades det vara "brakt" (skört), och ville gärna brista av. Det kunde då bättre samlas ihop med skära, menade man. Det var vanligen kvinnfolk som skar säden, männen kunde aldrig uppnå sådan färdighet. Det fanns gott om fattiga torpare- och backstugugummar, som gärna gingo på dagsverke för födan och 12 skilling, vilket var den vanliga dagspenningen i "skuen" (skörden). Men med kvinnfolken följde en "bryneka", en karl som skulle hålla skärorna varsa.

Flare och råg började först "tas av" (tagas av) med tie. Vid "arvet" (licskafvet) var då fästad en "mejbåje", en böjd ene- eller rönnskäpp, vari fästats en "biarkenåva" (björknåver). När säden skördades med tie, högg man den mot den stående säden, ej ifrån. "Skauä" kallades en rad avhuggen säd. Efter "autaan" gick baklänges ett kvinn-

4971

folk som "äpplaare". / Var hauren kort "jörer laung"
 (gjordes band). Man lade då at mot se och så
 vekos axändarna över varandra. Tid bindning av
 korn gjordes alltid band, men då slog man en
 knorr på axändarna. Till fork ställdes hauren
 alltid upp i "laungkrava" (långkravar), tolv mekar
 i varje hög. Detta blev en halv krave, 24 mekar
 räknades som en krave. Kornet brukade man
 "kraka" (hänga upp på krakstör). Pågen brukade
 också krakas eller "rukas", en annan forkmetod.

Om någon storrade och sj "hoggde ut i skären",
 d. v. s. att det blev stråsuddar stående kvar på
 rod, då brukade kvinnfolken "göra gubba" av
 dessa strån. Man lät stråna stå kvar och så
 tog man ett annat strå och band om den kvar-
 lämnade stråsudden, detta till stor förargelse för
 manfolken. Likadant gjorde man vid slåttorn.

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

4971

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

Om man i ändan av skären eller vid avslutningen av åkern fick mindre neckar, kallade man dessa småneckar "ungar".

När man slutade skörden på ett åkerslycke, kallades detta ett "ka haren" år.

När den sista neken bundits brukade man "Ljoja" med höga rop tillkännagiva, att man nu slutat skörden på gården.

De allra sista sträsen lämnade man kvar på åkern. Man tog ungefär en hand full, vred ihop dessa strä och kastade dem efter sig på marken. Därvid sade man: "Detta ska Gläpsoen ha".

Det var synnerligen viktigt, att man gav besked om, vem som skulle ha de kvarlämnade sträsen. Med Gläpsoen menas den där stora suggan, som årgångare och andra julnattsvandrare kunde råka ut för. Den kallas på andra håll Glöson.

Att man lämnade kvar några strån åt henne, var ju liksom ett slags offer. Det mystiska väsendet har alltså haft något att göra med åringen och skörderesultatet.

Efter skörden skulle man hava "skjuragille", alla som deltagit i skördearbetet på gården skulle då vara med. En maträtt, som ej fick saknas då, var gröten, "skjuragröten".

Innan man körde in säden, satte man en läggkvist i vardera av sädesladets fyra hörn, detta skulle skydda säden för råttor. Råttor kunde "ställas gran" av slaka och trolldomskunniga grannar. Genom timmerträden i sädesladens väggar voro sågade korsformiga hål. Dessa hål har tjänat som lufthål, men korsen kan också ha skyddat säden mot förgöring, hålen kunde annars haft annan form.

Jon Åstrand,
Värkelings m.
1929-37

F. Karlson

4971

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11.

Vid sådens inläggande i "laet" laade man det understa lagret med "stälben" (stubben) neråt, detta kallades att "lägga stälbe". Redan "laade" man "stälbbafloä" och då vände man "nekani" med stubben uppåt. När man kommit högt upp i laadet, "sännade" man upp nekerna med en "sänneklynga", en liten gaffel eller klynga av trä eller ^{järn} trä långt skaft. Den som tog ned nekerna däruppe, kallades "neka krauka" (krauka = kråka).

I äldre tider tröskades all säden med slaga. Tidigt i afton, redan vid kvällen eller tre tiden, gick man "slå i loen". Man borde hava avtröskat till jul, annars var det en stor skam, och efter jul fingo rättorna mak² över säden, sade man.

"Slagan" (slagan) bestod av tre delar, nämligen: "brunsen", "haungeln" och "haunken". Haunken sammanhöll brunsen och haungeln (skaftet). Änderna ovanför

haunken kallades "knöppjor". Haunken gjordes van-
ligen av "aulasking" (älskim), som var starkt
och bra. Till drunnen använde man segt "biarke-
trä" (björkträ). Det skulle vara något man kallade
"läpaträ". Om en björk en gång skadats i barken
och sedan nytt trä växt över det skadade stället
kallades sådant trä för "läpaträ". Sådant trä sprack
ej så lätt, varför det var bra att ha till slagdrunnen.
En framläggning av neket på loggolvet kallades
ett "läjä". När ett läjä tröskats på ena sidan vändes
nekarna och så tröskade man ett slag på andra
sidan. Därefter "restade man opp". Var det råg som
tröskades ristade man upp med händerna och
buntade halmen i "kleppä" (stora bunstar). När havre
och korn tröskades ristade man upp halmen med
en "resteklynga", en träklynga med tre grenar.
När man tröskat ett läjä sopades säden ihop i

en skång eller rad mitt på loggolvet, där den fick ligga tills man tröskat en del framläggning. Då tröskade man åter på säden för att en del "småveppa" (småal) skulle tröskas ur.

Sådan skottades säden ihop i ena ändan av logen i en "dräse" (hög), där den fick ligga tills man blev färdig att "kast" den. När sista kårven tröskats såde man att man "falt sonalöcken".

(Detta såde man även om annat, t. ex. om man tog sista skeden i grötfalet, då fick man också "sonalöcken".)

Efter tröskningen skulle säden rengöras från agnar och "fröle" (agrasfrön), den skulle "kastas". Man satte sig då på en pall invid "såadräsen" och med en "kasteskoffa" slängde man så säden mot vinden till motsatta ändan av logen. Den bästa och tyngsta säden flög längst bort, slösäden den stannade på mitten av logen och

4971

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14.

agnar och damm blev liggande närmast den som kastade. Tille man ha säden ännu bättre så "badde" man den. Detta måste man göra med "säraäen", för att få riktigt "jåriff" (grobart) och bra utsäde. eller "dröftade" då säden i ett säll, den sämre säden flöt då ovanpå, och denna "skummade" man av. Ogräsfrön och smäsäd föll igenom sället, och så hade man den bästa säden kvar i sället.

Lysred på logen vid ottetröskningen var av primitivaste slag. I ett hörn av logen hade man "loalåktan", som liknade ett litet trekantigt skåp utan framsida. Häruti var fastsat en hemmagjord lampa av allra enklaste slag. Vanligen brukade man en koskälla, varur kläppen borttagits. Över skällans öppning hade man lock med ett litet hål,

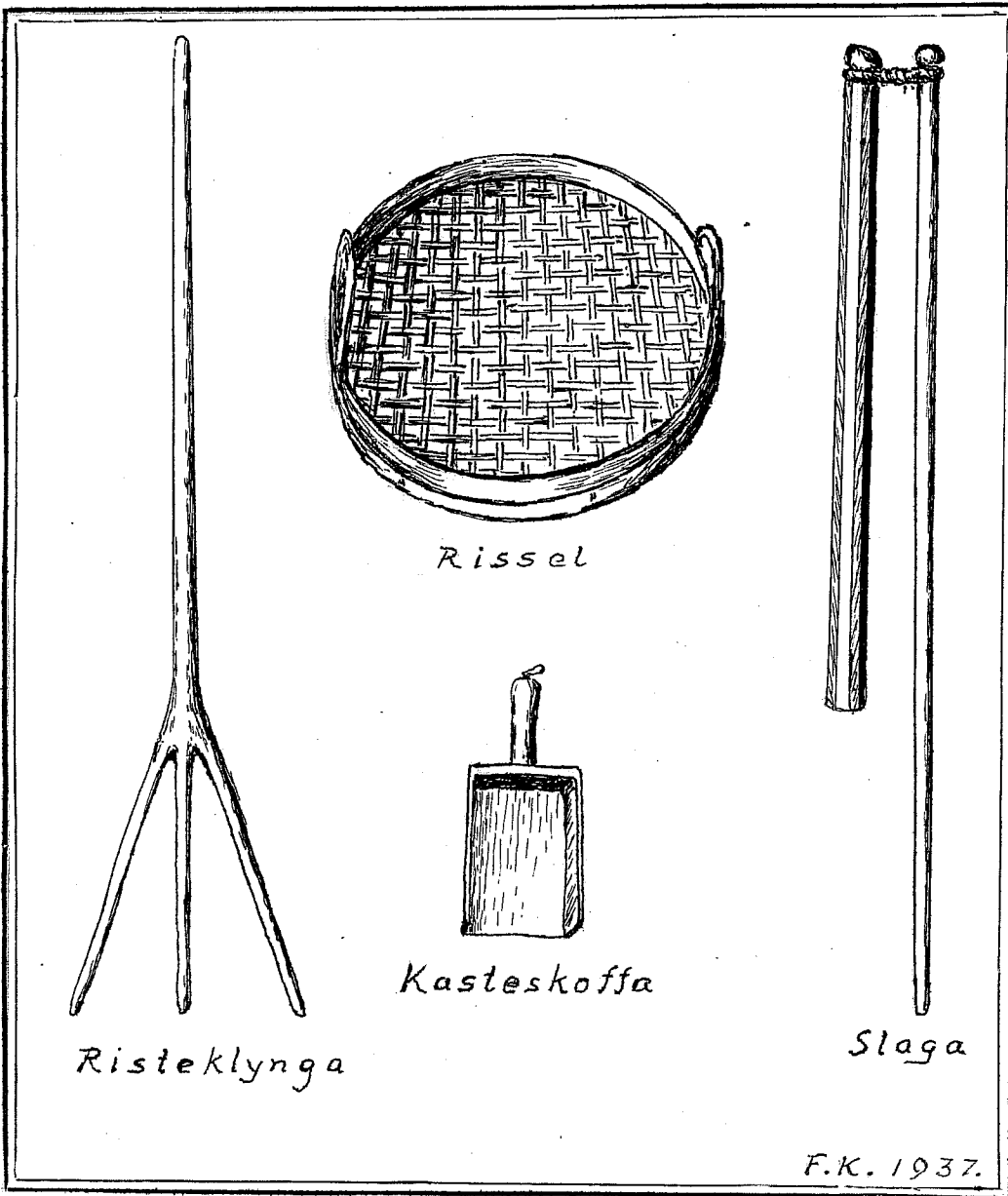
4971

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

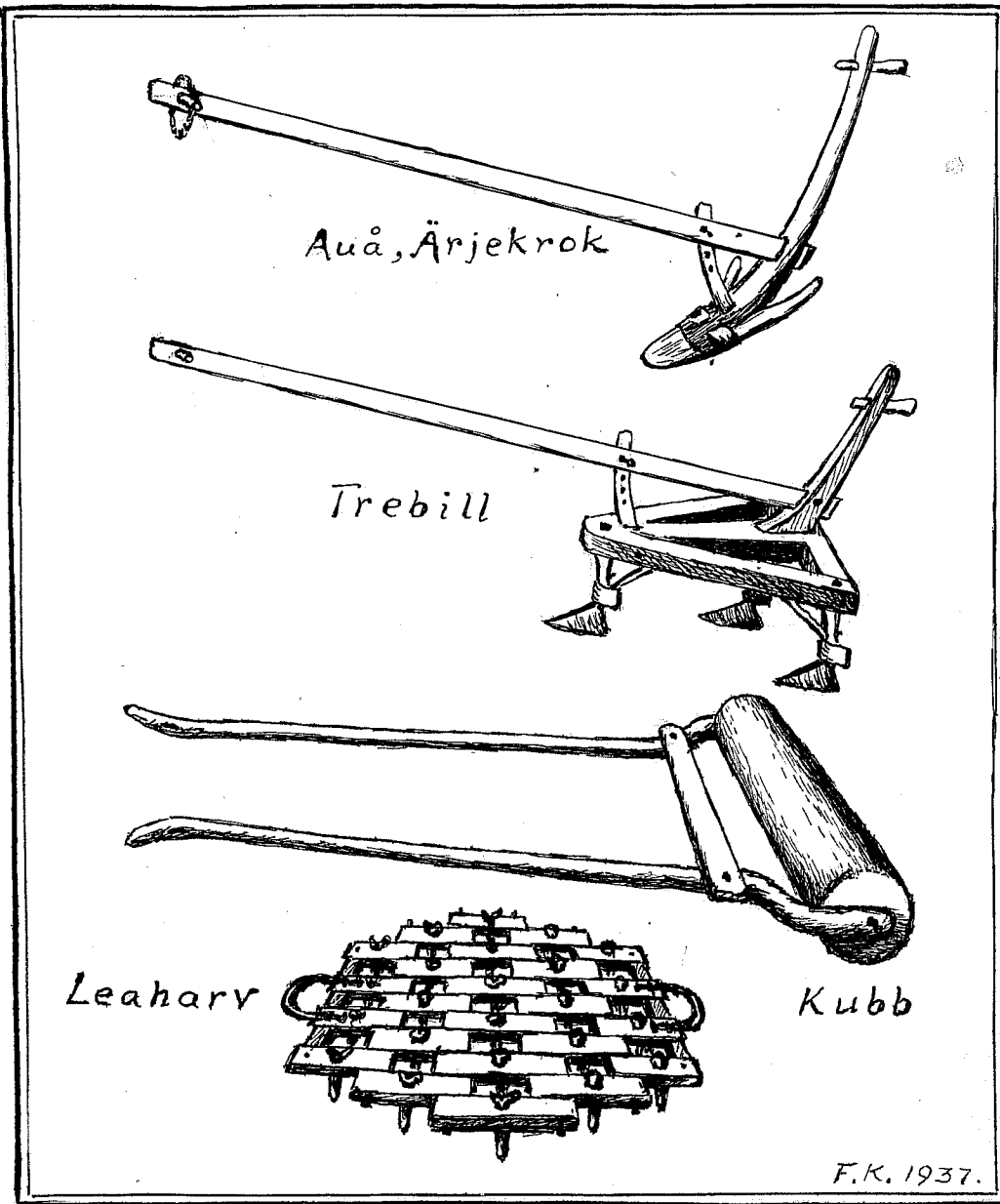
15.

igenom vilket man dragit en veke av "affringar" (garnändar). I denna enkla lampas använde i stället för fotogen "smölt" (flott), skosmörja (sämre flott) eller tjära. Denna tjära tillverkade man av "fjätve" (kåved) lite till husbehov. En järngryta kilades full med finspingade kåvedsbitar. På vändes grytan med fötterna på en svagt lutande flat sten på vilken man murat en ränna med en snip utöver kanten så den sida stenen lutade. Under snipen ställdes ett kärl för tjäran att rinna i. På eldade man ovanpå och runt om grytan på kådan smälte ur veden. Den tjära, som man brände på detta sätt, var gulaktig till färgen och särskilt lämplig att använda till lyse. Det var mycket eldfarligt med sådant lyse på logen, men skåpet skyddade.

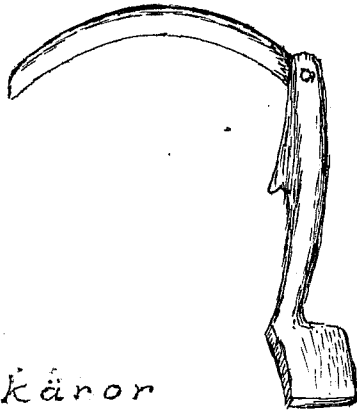
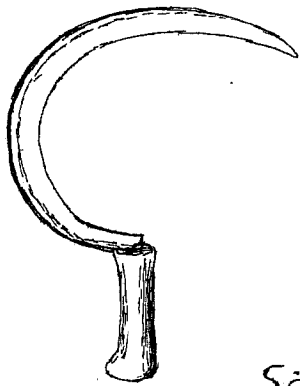
4971 : 15a.

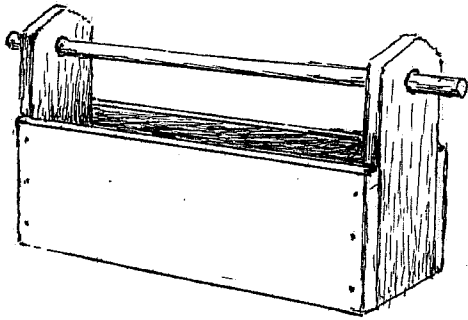
Äldre tröskredskap
från Väckelsångs socken
Konga härad, Småland.

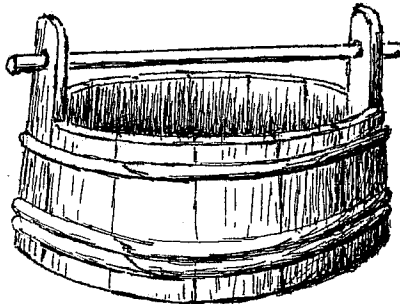
Äldre Jordbruksredskap
från Väckelsångs socken,
Konga härad, Småland.

Sädeskärnor

Bryneho

Brynebytta

F.K. 1937.

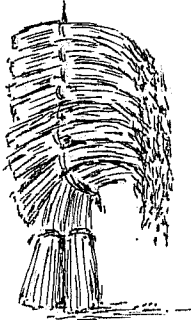
Äldre skörderedskap
från Väckelsångs socken,
Konga härad, Småland.

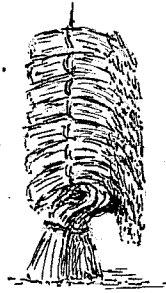
Gubbe

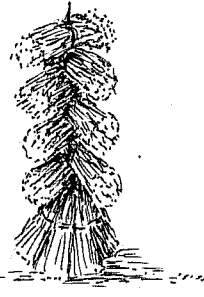
Ruka

Råg

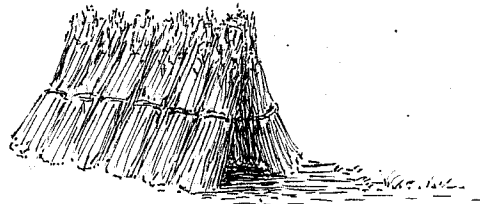

Korn

Lin

Krakar

Långtrave

F.K. 1937.

Sädesskylar

från Väckelsångs socken,
Konga härad, Smöland.